

Primera part

Josep

En un lloc de la Cerdanya, 14 d'agost de 1936, a mitja tarda

En un racó de l'era, una ovella lligada bela desconsoladament. Com si intuís el que li espera. En Josep l'observa coneixent el desenllaç d'allò que ara comença. El pare s'hi acosta, les tisoires grosses ben esmolades, i no s'ho pensa gaire per començar a xollar-la. Els xerrics suaus de l'eina la despullen de la llana i ella, neguitosa i ajupida entre les cames de l'home, mira el Josep amb aquells ulls negres, amb aquella expressió tan seva, amb aquella pena. El noi la coneix, com les coneix totes. Sap que és «la Soleiada», sempre l'última a entrar a la cleda, sempre encantada, potser perquè és més grossa que les altres. L'amo, amb el polze dret agafat a la butxaca petita de l'armilla, caliquenyo apagat a la boca, sembla satisfet amb la feina del mosso, però no diu res, per ara. El pare es retira dues passes, mira l'ovella i diu:

—Va, Josep, no badis! Ves portant la llana al badiu.

Quan el noi està recollint la llana arreplegant-la del terra, apareix des de la porta de la casa en Marc, el fill de l'amo. Són amics, es coneixen des de petits. Van córrer junts per l'era, quan tot just començaven a caminar empaitant gallines. I els terrenys veïns, els prats i els horts, se'ls van obrir alhora quan van començar a travessar d'amagatotis la llinda del mas, quan van córrer per prats i camps o, de més grans, van anar a la Vila algun diumenge. Recorden el primer caliquenyo que es van fumar junts, cisat del seu pare, l'amo Jaume, amagats darrere una bardissa que els va servir per vomitar al cap de mitja hora. Junts han anat a robar peres als horts veïns perquè, encara que fossin verdes, furtades resultaven més bones. Les aigües del rabeig de la Granota es van alterar amb els seus esquitxos juganers. Allà es van ajudar a aguantar-se

a l'aigua movent braços i peus amb poca traça. Han compartit secrets i malifetes. Han gaudit de les primeres festes sols, a l'aplec de Sant Marc, guaitant les mosses de la Vila que hi han vingut. Però ara els seus pantalons apedaçats sostinguts per un tirant creuat l'allunyen de la pulcritud del seu amic, encara que comparteixin la fortor dels fems del bestiar que impregna tot el mas. Ni les estances dels amos a la planta baixa, ni els espais que omplen la seva família i els altres mossos a la planta alta de la casa, i també sobre els estables, se n'escapen. En Marc ha heretat el nas aguilenc del seu pare, però a ell encara se li sosté mentre el de l'amo, vermell pel fred i el vi, amb els forats plens de pèls, comença a decaure. Va ben vestit i clenxinat, amb la ratlla al mig. El Josep se'l mira, el saluda amb la mà i un mig somriure i el seu amic correspon amb un vers del Virolai entonat en veu baixa, suficient perquè el seu company l'entengui: «eixos torrons per fer-vos un palau...» I tots dos riuen la broma que només ells entenen, recordant l'any en què van coincidir al cor que organitzava mossèn Monsó¹, on la veu de rossinyol del Josep destacava. Com en Marc era un foteta, sempre li recordava el seu error de confondre turons amb els dolços nadalencs. Però en Josep ara va enfeinat i tan esquilat com l'ovella. Per evitar els polls, diu la mare. Ha de pujar l'escala del badiu carregat de pols per la llana que dipositarà en un racó i ha de tornar a baixar ràpid, vigilant el graó de fusta trencada: el seu pare de seguida necessitarà ajut.

—Va, aneu penjant el xai —diu l'amo.

I en Josep es pregunta per què el pare suporta unes ordres que no li calen. Ho ha fet centenars de vegades, però en Miquel no diu res i s'atansa a l'animal. Amb un gest avisa el Josep perquè s'hi acosti. Tots dos saben el que han de fer. El pare fa ajupir l'ovella pressionant el cos i eixarrancant-se sobre ella. L'ovella s'ajup i el mosso la tomba mentre el Josep s'hi asseu al damunt per immobilitzar-la. Del cinturó dels

pantalons, el pare estira una corda, amb la mida ajustada. Li ajunta les dues peülles davanteres i ràpidament i amb destresa les lliga amb unes quantes voltes fins que les prem amb un fort nus. En aquests segons l'animal s'ha resistit amb contraccions impotents, mentre en Josep li nota el cor com battega. Llavors el pare estira el ganxo que penja de la politja i l'introdueix per sota la corda, entre les peülles. Li fa un gest al Josep per advertir-lo que per un moment serà ell sol qui haurà de neutralitzar els moviments esverats de l'animal. El noi assenteix i tensa els braços per augmentar la pressió. El pare agafa la corda de la politja i, amb tres moviments ràpids, l'alça. El Josep va afluixant la força i s'aparta mentre l'animal queda penjat amb moviments estentoris.

—Atansa les galledes —li mana.

I ell situa la galleda d'aram, signada pel «Peroler», just a sota del cap de l'animal i les altres dues de zinc al costat. Les ha portades la mare, que silenciosament contempla l'escena amb la seva mirada eixuta, la seva pell quasi tan negra com els seus vestits des de la mort de la padrina. Al seu costat, la germana petita d'en Josep, la Roser, molt a prop perquè coneix l'escena, no se n'aparta, arrecerada amb la faldilla ampla de la mare. La seva mirada temorosa desdiu la vivesa vermella de galtes i rínxols plens de vida. La mare l'aparta, vol que enfronti la cruesa d'allò que està a punt de veure. Sap bé com ha d'educar la filla davant la vida que l'espera. Ho veu cada dia amb les altres, quan tornen a casa, exhaustes, després d'un dia de feina a les fàbriques. L'una a la fàbrica Simon, al Pont de Sant Martí, i l'altra a la Sali, la fàbrica de llet. També treu el cap a l'era l'altre mosso, en Benito, que ha vingut de terres llunyanes. Empolsinat, amb el braç recolzat al jou dels bous i el llarg pal per menar-los, la tocadora, estirant la carreta de pals tan farcida de palla que només se'n veuen les rodes i la forca clavada com un recordatori de la feina enllestida. Però s'espera al costat de l'estable que acabi

la matança. Des de l'ampit de la porta de la casa, la mestressa s'ho mira tot i no ho mira. No ho resisteix per més que ho ha viscut moltes vegades. Contempla el seu marit, tan cofoi, i no pot deixar de pensar en el seu fill, que ha marxat al Berguedà. La seva dona hi és nascuda, una pubilla amb qui van ben casar l'hereu. Però aquella dona no s'hi va acostumar, no va poder suportar l'autoritat del patriarca i la submissió de tots els que l'envolten. Al final la nora devia convèncer el seu fill i van marxar, coll del Pendís amunt, cap a la comarca on segurament viuen. No s'han vist més. Tampoc de l'altre en sap res. Potser ara, que ha esclatat la guerra, està fent el soldat a algun indret d'Espanya.

L'era s'ha anat omplint de gent; fins i tot el Mirlo, normalment tan tranquil, corre d'un costat a l'altre, bordant escandalosament. Fins que l'amo li diu:

—Mirlo! Calla!...Calla!... Jup! —i el gos s'ajeu, obedient. I després l'amo afegeix, dirigint-se al pare:— Vinga, Miquel, que és per avui. Per la Mare de Déu d'Agost, festa grossa!

I en Josep pensa que la festa no serà per a tots mentre el pare agafa el ganivet dipositat sobre la pedra de granit escairat. S'acosta a l'ovella pel darrere.

—Ves amb compte! —no pot evitar de dir la mare, que tot seguit es posa a mirar el seu peu netejant una taca invisible del terra.

I el pare, sense dir res, abraça l'ovella per l'esquena, la prem amb força amb el braç esquerre i amb el dret rodeja el coll de l'ovella. I el ganivet esmolat obre un tall net al coll de la bèstia que, amb un espasme, es deslliura de l'abraçada. I al silenci momentani de l'era s'hi estavella l'últim crit de l'animal mentre el seu cos es cargola compulsivament. Tothom sent el primer rajolí de sang en rebotar al fons del cubell d'aram. I després aquell rierol s'engreixa i es converteix en un doll granat i espès que va omplint la galleda. Tots s'ho

miren en silenci, mentre l'ovella va quedant immòbil. En Josep li mira els ulls i hi reconeix la mirada trista de «la Soleiada». Quan del rajolí de sang ja només se'n senten gotes, cada vegada més espaiades, l'amo hi torna:

—Miquel, au, a xollar-la.

«No podrà callar aquest home?», pensa en Josep, però mira el seu pare, prim i fibrós, llavis fins i gest adust, que no diu res i fa.

Amb el ganivet a la mà, en Miquel es col·loca davant el cos de l'animal, inert; se'l mira durant un instant de dalt a baix i l'obre d'un sol tall, llarg i lent. Del cos del be mort sobreix el sac dels budells. Els extreu i els col·loca en un perol, però abans de continuar esbudellant li arrenca la melsa i la tira a un altre perol. Talla les freixures i les col·loca amb la melsa. I després el fetge, els ronyons, el cor, ... «Aquí tenim la nostra festa», pensa en Josep.

El cos del be s'ha encongit. Llavors és quan el pare serra les peülles de sota i procedeix a estirar-li la pell. Amb unes tisores grosses talla una corona a l'extrem del coll. Guarda les tisores a la butxaca del darrere i amb el ganivet, mentre estira amb força la pell, va tallant el vel que l'adhereix al cos. Tothom observa les operacions expertes del mosso amb assentiment. L'amo, per fi, calla. De mica en mica el be va quedant despul·lat fins que la pell, d'un sol tros, és penjada a la paret, al sol perquè s'assequi. Les costelles i la cuixa, vermelles, després seran esquarтерades. L'amo s'ho mirarà amb ulls delitosos. Ells prepararan una bona brasa i per al sant de la mestressa ho regaran amb vi. Però serà una festa privada, familiar, amb els tres que queden. La resta de carn se la vendran.

I llavors és quan senten la veu de l'altre mosso, que des de la porta crida:

—*Se acerca una camioneta.*

Tots es miren. La mestressa es posa les mans a la boca. L'amo es gira cap a la llinda. I tot queda aturat, tots muts i paralitzats, mirant al mateix punt. La remor d'un motor, esquerdat i encara llunyà, es comença a sentir. En Josep mira el Marc, però cap dels dos no diu res. La nena s'arrapa a les faldilles de la mare i se la mira cap amunt, però només hi veu l'esguard sec de la dona cap a un punt, cap allà a on miren tots.

La mestressa és la primera que reacciona. Li diu al Marc:

—Amaga't al badiu, al forat de darrere la palla i la màquina de batre. Corre! —i el noi s'ho pensa un instant fins que s'adreça a l'escala, corrent.

Llavors es miren tots perquè a tots els han arribat els rumors d'allò que està succeint a la Vila. Tard o d'hora havia de passar.

—Tothom tranquil, no passarà re —diu l'amo.

Tots s'esguarden amb una mirada plena d'escepticisme. I el Mirlo borda amb fúria. La camioneta s'atura davant la portaleda. Tres homes armats amb fusells salten tot just es para i el xofer surt de la cabina, màuser en mà. Dos vesteixen granelles blaves amb braçalets de la CNT-FAI al braç, i un d'ells amb gorra de plat i mocador al coll, roig i negre. L'altre porta uniforme, com el dels carrabiners de la frontera². El xofer amb camisa negra i pantalons de vellut és un home fornit i alt, amb panxa incipient, expressió adusta. Amb un gest els ordena que es despleguin per l'era mentre crida:

—Que ningú no es mogui d'on és! Mans alçades!

Però no cal, tots estan immòbils, només en Miquel deposita lentament el ganivet sobre la pedra mentre mira al seu fill amb ulls que demanen calma. Els agrupen en un racó, a sota del badiu.

—No us passarà res si no feu ximpleries! —diu el cap de l'escamot. I dirigint-se als seus homes:— Regireu la casa.

I passen cinc..., deu minuts, una eternitat de silencis trencats pel Mirlo, que borda ensenyant les dents.

—Fes-lo callar —li diu el líder a l'amo.

—Mirlo, vine, vine —i amanyagant-lo amb la mà tremolosa:— Tranquil, Mirlo, tranquil. Així, tranquil.

De l'interior de la casa emana una remor, un terrabastall de mobles moguts i del trencadís d'alguna ceràmica. I van sortint per la porta dos pernills, trossos de cansalada i unes quantes llonganisses, una garrafa, una caixa de peres comisses i una de mongetes, un canelobre, una calaixera amb motius florals fets amb marqueteria, un cofre i alguna andròmina. Els milicians i el carrabiner ho carreguen al furgó sostenint la mirada atònita d'amos i mossos del mas, immobilitzats al racó.

—Foteu el camp de casa meva —esclata l'amo. I afegeix amb ràbia:— Lladres! Carretera i manta!

Se li acosta amb dues passes un dels milicians i sense dubtar-ho, amb la culata del fusell, li colpeja el cap amb un cop sec, enèrgic. El cos cau d'espatlles, amb un trau profund obert a la cella. La mestressa reacciona, s'acosta al cos del seu marit, però es gira per adreçar-se al cap dels assaltants:

—Penja-robes! Podem pagar-vos. Tenim diners al banc.

Llavors és quan el líder se'ls adreça, a tots, sense fer cas a la dona:

—Em dic Joan Jordà³. Us comunico que ha quedat abolida la propietat privada. Tots aquests béns són col·lectivitzats en benefici de tot el poble, com ho seran els diners del banc. Ens emportem menjar i els sacs de blat i trumfes que tingueu al badiu. Aquest xai penjat ens l'endurem també, en farem donació a la cooperativa comunal de Puigcerdà⁴. També algunes gallines. El que no és comestible serà enviat a Barcelona i els diners que en treguin serviran per pagar l'armament que necessitaran els nostres milicians al front.